

DISSERTATIO

INAUGURALIS| MEDICA

DE

ARTHRITIDE,

QUAM

CONSENSU ET AUCTORITATE

MAGNIFICI DOMINI

PRAESIDIS ET DIRECTORIS

SPECTABILIS DOMINI DECANI

C. C. D. D. PROFESSORUM

IN REG. SCIENTIARUM UNIVERSITATE
HUNGARICA

GRADU DOCTORIS MEDICINÆ

OPTINENDO

CONSCRIPSIT

MICHAEL KÖSZEGHY,

NOBILIS HUNGARUS SZATHMARIENSIS.

Theses adnexae defendentur public. in Palatio Reg. Scient.
Universitatis majori. Die Mensis Decembris 1833.

PESTINI,

TYPIS JOSEPHI BEIMEL.

A'
KÖSZVÉNYRŐL,

MELLYET

A' TEKINTETES TUDOS

MAGYAR ORVOSI KAR

ENGEDELME 'S HELYBEN HAGYÁSA MELLET

ORVOS DOCTORI KOSZORÚ MEGNYERÉSEKOR

TUDÓSOK KÖZ ÍTÉLETÖK'

ALA TERJESZT

KÖSZEGHY MIHÁL,

SZATHMÁR VÁRMEGYEI MAGYAR

NEMES.

Az állítások nyilván vitatni fognak, a' Magyar Egyetem'
nagyobb Teremében Karácsony hava napján 1833.

PESTEN,

ESZTERGAMI K. BEIMEL JÓSEF BETŪIVEL.

The seal of the University of Cluj-Napoca is circular, featuring a sunburst at the top, a central figure holding a book, and the text 'UNIVERSITATEA CLUJ-NAPOCA' around the perimeter.

Hazám szent lángra hevül kebelem
A' hányszor öledbe vissza térek,
Esküszöm, hogy csak néked szentelem
Éltem míg nem örök véget érek;
Néked áldozom minden kedvemet,
Néked csupán élő egészemet.

NAGYON TISZTELENDŐ
TUDÓS

BAKOSS ANDRÁS

URNÁK

SZATHMÁRI PÜSPÖKI MEGYEBELI ÁLDOZÓ
PAPNAK,

SZINYÉR-VÁRALLYAI PLÉBÁNOSNAK

T. N. SZATHMÁR-VÁRMEGYE TÁBLA-
BIRÁJÁNAK

NAGY LELKŰ FÉRFIÚNAK
M E C E N Á S S Á N A K

KI-IRTHATATLAN, 'S ELFELEJTHETETLEN

E M L É K O S Z L O P'

'S ÖRÖKÖS HÁLA ZÁLOGÁUL

A' SZERZŐ.

Nemes Lelkű Férfiú!

Nagyon Tisztelendő Úr!

Mi lehessen a' természetben kedvesebb kötelesség, mint embertársainkkal éreztetni, 's ennél fogva fölébresztteni még az elszunyadtakban is a' jó tettet: ezen kötelesség kétszeresen gerjeszti bennem azon jót tenni kíványt, mellyre már választott sorsom is kötelez embertársaimhoz, hogy érezvén én kész kötelességembe tégyem, olly igyekezettel folytatni pályámat, mellynél fogva Hazámnak, 's ebben szülötte földemnek hasznos polgára lehessek, 's kész igyekezettel segítségül szolgálhassak minden nyavalyáktól megszállott ember társaimnak; — **TE** öntéd belém legújabbán ezen kötelező érzést, **NAGY LELKŰ FÉRFIÚ!** vélem tett javaiddal, mellyekért néked köszönni nem csak szokásból, de egy belső ösztöntől gerjesztve tartom kötelességemnek 's tartozásim lefizetni érzem előtted, midőn általad nyert sorsom következésebe kötelességimnek megfelelek, tarcs meg ezután is tapasztalt indulatidban, 's élj boldogúl!

E L Ő - S z ó.

Nem kevéssé küzdék magammal, melly kórt választanám azok' nagy özönéből, értekezésem' tárgyául, miglen elhatározám készíteni azt a' Köszvényről. Iparkodtam előadásában tökéletes képét lerajzolni, 's fontosabb' hasonlóságait más kórokhoz megvizsgálni; igyekeztem azt anya nyelvemen írni, annál is inkább, ha ember társaim valamelyikének hasznára kézi könyvecske gyanánt szolgálhatna. Te pedig, kegyes olvasó, bírálásod idején fontold meg azt, hogy nem vetélkedés, vagy nagyra vágyás, czélja munkámnak, hanem kötelességem, iparkodásom 's tehetségem zsengeje.

Köszvény.

A Köszvény — *Arthritis, Arthrumita, Arthralgia, Malum articulare, Dolor juncturarum, Morbus dominorum, Dominus morborum, Morbus tartareus, Die Gicht* — azon különös senyv — cachexia, — melly az emésztés — *digestio* — s táp készítésre szolgáló élet mivek' előre járt hibás munkálkodásával, 's csekélyebb vagy erősebb, kerengési — *periodicus* — lázzal veszi eredetét, a' midőn még következő tünetenyeket is tapasztalhatunk: az epe, vizellet', 's kigőzölgés hibás annál fogva rendetlen elválasztását, kiüresítését; melly rendtelenségek alatt leginkább az ízesülésekben, bizonyos csipős nedvnek elválasztása történik, mellynek izgatásához a' nem szokott életmíves rész, sokszor iszonyú fájdalmiakat, és más löbtünetenyeket szül; észrevehető hajlandósággal a' köszvény csomózatok — *nodi, tophi, calculi arthritici, podagrivi* — származásához; míglen a' felebb említett csipős nedv, vagy is a' köszvény anyag — *materia arthritica* — bíráló kiürítések által, a' testrészeiből el nem távoztatik.

Ezen állításnál fogva a' köszvényt számlálni lehetne a' rekedések közt — *retentiones* — (mint *P. Frank*) de a' kiürítendő nedvek' rekedései alig történnek — mások a' kór nevezete — *arthritis, inflammatio articuli* — szerint, a' gyuladások számát szaporíták vele, (*Ludolf* már 1752, *Sömmering, Pinel etc.*) melly gyuladás jól lehet minden kifejlődött köszvénynél jelen van, tulajdon természetit mindazonáltal nem teszi, mivel kifejlődésit mindenkor a' tápkészítő rendszer munkálkodásának zavarjai előzik meg. Mások által az ideges bajok közzé számláltatott, (*Boerhaave, Willis.*) — Hogy pedig légyenek fájdalomlan fajai a' köszvénynek, bizonyos; 's innét van, hogy többektől ma már a' senyvek között adatik elő, és méltán, mivel minden

köszvényben a' helyre — potlás folyamatja, — *processus reproductionis* — és elválasztás természet ellenes, 's ezek mellet a' köszvény lefolytával a' testnek senyvbeli állapotja, elkerülhetetlenül következik.

Felosztása.

Különbfélekép' osztatik fel a' köszvény 1-őr Eredetére nézve, örökségül maradott, — *Haereditaria* — és szerzett — *adquisita* — köszvényre. 2-or Lefolyására nézve éles, — *acuta* — és idült — *chronica*. 3-or A' hozzákapcsolt lázra nézve lázas köszvény, melly ismét gyulasztó, epés, nyálkás, rothasztó, 's más czimű; vagy láznélküli köszvény, — *arthritis apyretica* — 4-er Azon részekre nézve, mellyekben leg inkább tapasztalható láb, *podagra*, — kéz — *chiragra* — vállapoczka — *omagra* — könyök — *pechiagra* — térd — *gonagra* — forgó csont — *ischiagra*, *lumbago* — hátgerincz — *rachiagra* — állcsont — *siagonagra* — fogak — *odontagra* — gögsíp porczogóit borító rostos hártják' — *tracheiagra* — idegrendszer' — *tenotagra* — végre az egész test' köszvényes állapotja — *arthritis universalis* — 5-őr Folyamatjára — *typus* — nézve, rendes, — *regularis* — melly rendes, és meghatározható időben jelenik meg, és mindenkor ugyan egy renddel foglalja el a' tagokat: rendetlen — *anomala*, — melly bizonytalan időben tér vissza, változórenddel foglalja a' tagokat el, néha egy, majd más helyre fordítja fájdalmi dühösségit. — 6-or Jelenési formájára nézve; nyilvános — *manifesta*, — melly mindég szokott formájában jelenik meg, mint ízfájdalom: és áll — *larvata*, — melly más nyavala képét viselvén jelenik meg, p. o. szem, fül, lépfájást, és gyuladást képez. 7-er Allandóságára nézve vagy ugyan egy helyre szorított — *fixa* —, majd pedig egy helyről másikra vándorol — *vaga* —, visszavezetett köszvény — *arthritis retropressa*. 8-or Társaira nézve magányos — *arthritis meraca* — minden más testi hiba nélküli, zavart — *complicata* — melly különféle test' helybeli bajokkal együtt rongálja a' testet. 9-er Természetére nézve tulajdonképen való köszvény — *arthritis genuina* — 's fattyú — *spuria* — melly súly' — *scorbutus* —

bujaméreg, csúz — *rheumatismus* — görvely — *scrophula* — vagy más idegen okokból származik. — Különbféle felosztásait találjuk a' köszvénynek Schmalz Úr után: (Versuch einer Medicinisch - Chirurgischen Diagnostik in Tabellen, Dresden 1816. Haase Úr: Ueber die Erkenntniß, und Cur der chronischen Krankheiten, 2. Band, S. 242: Musgrave, Sydenham, Richter urak után: Die specielle Therapie. 6. Band, pag. 55 — 599.)

Megösmérése.

Különös figyelmet kíván minden kór önmegösmérésére, annál nagyobbat pedig a' köszvény, mivel hasonlatossága szerfelett nagy több senyvbeli szenvedelmekhez; hogy tehát tehetségemhez képest tökéletesen valamit ezen alkalmatlan kórul világ elébe bocsájtának szükségesnek találtam világosan kezdetől végzetig le képezni.

Ezeknél fogva szükséges első figyelmünket ezen kór kifejlődésére fordítanunk; soha vagy ritkán történt a' meg, hogy ezen baj valakinek testét hirtelen minden előre járt jelek nélkül lepte volna meg; de tapasztaljuk, hogy némellykor hetekig, máskor holdnapokig, sőt esztendőig is, gyakrab' vagy ritkábban azok megjelennek, 's a' midőn több időig is tartának ismét megszűnnek, ilyenek az étkívány, melly sokszor ugyan, de nem mindenkor megcsökken, ennek fenn maradása mellett legalább azon változás jelenik meg, hogy a' szokott gyönyörűséget, mellyel el tölt máskor étek után, most nem tapasztalja, az emésztés lankadt, és alkalmatlan, a' gyomor tájon bizonyos nyomó, 's kiterjesztő fájdalom jelen meg, gyakran szelek, bőfögések, mellyek jobbadán savanyúak, vagy az elnyelt étkeket szaglalják, huzamosan tapasztalnak különös égető érzést, melly a' gyomorból eredvén, föl a' bázrsingon a' torokig terjed, — *soda, seu pyrosis* — a' nyelv tisztátalan vastag nyakkal — *mucus* — behuzott, a' száj íz megbomlott; több esetekben a' belekben is illy változásokat tapasztalhatni, a' szék többnyire meg reked, csak ritkán hasfolyás jelenik, a' belek szelektől kitágítva, honnan bélfájás ered. Ezen jövődülő jelekhez járulnak többnyire nagy fej fájások,

szédülések, a' kül' érzékek tompulásai 's fájdalmaí, kedv csökkenés, különös hajlandóság a' 'méregre. a' közönséges takarok érzékenysége 's szárazsága, a' vizelet gyakran zavaros, nyákos, álmatlan éjjek, el alszik ugyan az ilyen fáradt beteg, kevés ideig tartó csendes álma után pedig, kivált éjjél tájban föl ébred, szelek háborgatják, 's nyugtalan enyhülést sehol nem talál, ezen nyughatatlanság, két — három óra hossz- szat is tart, míglen reggel felé ismét elszáunnyad. —

Ezen jelek némellykor kevesebben, majd számo- sabbán előzik meg a' köszvény kifejlődésit 's rövi- debb, vagy huzamosabb ideig tartandók. Jól lehet a' felebb említett jelek minden köszvény kifejlődésit meg- előzik, mindenkor mindazonáltal nem állíthatjuk azt, bizonyosan következni, mivel bizonyos környüállá- sok, és idején használt gyógy mód azt el is távoztat- hatják, a' nélkül, hogy valami betegség következzen; ellenben a' nagy hajlandóság, és a' külső befolyások, más nyavajákat hozhatnak elő, u. m. aranyeret, epe, vagy víz' kösenyvet, képzeltkorságot, — *hypocondri- asis* — vagy komelykorságot — *melancholia* —, mel- lyek mind köz eredetűek a' köszvénnel; a' hol ezek nem történnek 's a' külső befolyások tovább is nyug- talanitják az embert, ott kifejlődik maga a' kösz- vény. — Ezen kifejlődés pedig történik leginkább ké- ső ősszel, vagy télen Boldog asszony, 's bőjt-elő- ha- va' táján, ritkán tavasszal, még ritkábban nyáron, a' midőn is mind ezen postajelei a' köszvénynek dühö- sebben jelennek meg; mint ételutálás — *anorexia* — gyomorfájás — *gastralgia* — fejnehézség — szédel- gés, tisztátlan nyelv; ilyenkor csekély lázat is ta- pasztal a' beteg, majd egymást váltva hévséget és hi- deget, szív dobogásokat, gyors útér verést, ezek mel- lett a' nyelv tisztátalansága gyarapodik, kevés, za- varos, nyákos, savany szaglatú vizeletet tapasztalni.

Midőn mind ezen jelek néhány napokig tartaná- nak, e' beteg hirtelen könnyebülést érez, étvágya na- gyobb, vígkedvű, álmai nyugalmasak *Switten* tápasz- talásai után a' nemi ösztön is nagyobb mértékbe fel- gerjed; azonban szomorú sorsa az illy embernek, mert ezen jobbulása csak csekély ideig egy két napokig tar- tó; legtöbbnyire midőn estvéli étkeit étvágygyal vég- zené, nyugalmat kíván, csendes álomba merül, 's

Ime éjféleli egy vagy két oratájba fájdalmától nyugtalanítva ébred fel, melly fájdalmokat egy, vagy több íze-sülésekbe, tapasztal; ugyan ekkor megjelenik már erősebb láz: hidege ugyan csekély, de annál nagyobb a rá következő száraz hévség, nagy szomjúsággal, gyorsabb ér-veréssel, szív-dobogással, nehezebb főfájással, 's nyugtalansággal, kedvetlen szájízzel, bőfögésekkel, ökröndezésekkel, 's fájdalommal egybe-kapcsolt köszvényes lázzal kínoztatik, sokszor 12. — 24. óra hozzat is. Ezen köszvényes láz alatt igen kevés vizeletet bocsájt, mellyben *Foucoroy* és *Vauquelin* után kevés villósav — *acidum phosphoricum* — 's kevesebb húgysav — *acidum uricum* talál-tatik. — 12 vagy 24 órák lefolytával a' lázi állapot, 's az íz fájdalom engednek, a' beteg mély álomba merül, testét köz izzadás futja el, 's így nyugtán él; de csak kevés ideig, 2 — 3 órákig, következő éjjel, vagy egy közbe vetett éj után ugyan azon időben váltogatva — *periodica* — újjabb erővel tér vissza, a' köszvényes láz, 's ízfájdalom. Tüstént első napokban a' fájdalmas rész tüzesedik, veresedik, 's fénylik, úgy annyira, hogy mint orbánczos gyuladás tünne elő. 's innen veszi eredetét az, hogy sok köszvényes beteg ezen nevezetet nem szivelhetvén, orbáncsoknak valja magát. Kezdetében ezen köszvényes gyuladás csak a' követő lázzal tűnik fel, de később folyamos, — *continua* — lesz. Azon köszvényes láz vissza tér 7, — 14 — 21. napokig, így kissebszik enged, 's meg szünik; de a' megtámadott íz fájdalma, bíbor színe, 's tüzesége láz nélkül is tart, 2, — 3 — 6 hetekig. Ezen idő szakaszban a' vizelet kevés, kösztakarok szárazok, hanyatlott étkívány, sőt gyakran undorodás, ökröndözés, bőfögés, gyomor belfájás — *gastroenteralgiae* — rekedt szék, főfájás, a' szokott munkák' végzésére alkalmatlan elvetett kedv, 's leg-nyugtalanabb álmak kínozzák a' beteget; még végtére 2 — 6. hetek után mind ezen jelenségek engednek dühösségekből, az ízesülések vörössége, tü-zessége, fájdalma eloszlanak, ekkor egy köz izzadás futya el az egész testet, a' vizelet mennyisége szaporodik, fehér krétás, vagy épen rozsásszínű allyat — *sedimentum* — választ; a' köz takarokon észre ve-
ketők igen apró homok idomú jögecsek; a' szék szá-

had rendes lesz, a' nyelv tisztátalansága távozik, vissza térnek a' száj íz, étvágy, kedves és csendes lesz az álom, a' kedv' felgerjed, 's így végződik a' köszvény támadás, — *insultus*. — Megtörténik ezen végzetnél olykor, hogy olly szerencse érheti a' beteget, hogy alkalmatlan vendége többé vissza nem tér; de csak ritka történeteink közzé számlálható ezen eset, és ebben a' részben méltán a' legnagyobb szerencsék közzé, mivel az egyszer már kifejlődött köszvény, vissza térvén házi barátta, és uralkodó' léssen az emberen; eleinte hosszabb idő szakasz után köszönt viszont látást, 2 — 3. esztendőök után, később minden esztendőben egyszer, késő őszel, vagy tavasz kezdetével, majd minden év lefolytával kétszer, majd gyakrabban míglen folyamós léssen, úgy annyira, hogy soha el nem pártolván ember barátjától, annak életét, iszonyú fájdalmival nyugtalaná, 's meg vetővé teszi; — kevesebbé dühösködik heves nyári napokon, mint más idő szakaszokban.

Okok.

Két különböző okok kivántatnak a' köszvény származásához: 1-ör hajlandóság, vagy is előkészítő okok, és 2-or élesztő vagy gerjesztő okok — *causae excitantes* — hogy hajlandóság, vagy előkészítő okok szükségesek legyenek a' köszvény eredetére, tagadni nem fogja, ki át látja, több embereket ugyan azon ártalmas befolyásoknak lenni kitéve, még is közülök csak némellyek lepetnek meg a' köszvénytől. Ezen hajlandóság olykor együtt születik az emberrel, így mint egy örökségül hárul az ivadéokra; az illy örökségül nyert hajlandóság, ha nagyobb mértékű, sokszor már gyenge korba nyilvánosítja magát, mint általános — *universalis* — köszvény.; de ez ritka eset, hogy már gyenge korunkban történen: ezt bizonyítja *Scudamore* tapasztalása ki is állítja, hogy száz köszvényes betegek közt csak egy volt, a' hol 14 esztendő előtt kifejlődve talált a' köszvényt. Leginkább fejlődik ki férjfiúi korba 35 — 60 esztendőökig; kik pedig 60 esztendőökig mentek maradtak, ezen bajtól, többé nem is tarthatnak tőle. — A' nemre nézve nagyobb

a' hajlandóság a' férfiaknál, kivált a' rendes kőszvényre; az asszonyok csak ritkán sanyargattatnak láb-kőszvényel, de annál gyakrabban rendetlen ideges kőszvényel, melly leginkább a' hószám fölakadása után tapasztaltatott kifejlődni. *Sydenhám* állítása után az izmos, vérmes emberek, húsos tagúak, és széles mejűek nagyobb hajlandóságot zárnak testekben, főkép' a' láb-kőszvényre; jól lehet a' száraz alkotásúak sem mentek súlyaitól.

Az élesztő vagy gerjesztő okok különfélék. Több tudós orvosok' tapasztalási helybe hagyásával a' pompás henye élet, véle a' szerfölött fűszerezet állati étkek, nagy mértékű szeszes italok, sok ülés, kevés gondolkozás leggyakrabban szülik ezen nyavalyját, innen házi barát ez számtalan nagy uraknál, főkép' kik fiatalabb korokban nyugtalanabb életet éltek, mint a' kereskedők, gazdák; nem ritka társa ez a' tudósoknak, orvosoknak, 's innen mint gerjesztő ok kárhozott az elmének buzamos 's nagyobb erőltetése, igyekezete, nem tagadhatjuk ugyan. a' jelenlévő hajlandóság mellett, ezen okot ártatlannak lenni a' nyavalyja kifejlődésére, mindazonáltal a' tulajdonképi okokhoz nem számíthatjuk. "Sokaktól vádoltattak az új 's igen savanyú borok, mint a' Rhenaiak; de a' leg-erősebb franczia, spanyol, 's magyar borok is számtalan kőszvényeket szülnék. — Ide számlálандók a' mérséktelen indulatok: méreg, gőg, buslakodás; nem ritka szülője e' nyavalyának *Venus*. Ezekén kívül, a' hajlandoknál az élesztő okok közé számlálható a' meghűtés, leginkább a' nedves hűség által, némelly természet vizsgáló után a' kigőzölgés, mellyet is ragadosnak tartanak (a' többek közt *Reimann*) evvel ellenkezik öntapasztalásunk. Ezen okok' egyike, vagy többek' befolyásai után, a' hajlandóság mellett, az emésztés; 's tápkészítő életmívek rendetlen állapotja következik nagyobb vértodulás a' verőcz ér rendszerbe, és így hasüregi nedvbőség, 's bővéréség származik; ezen nedvbőség utóbbi folyamatjával az epének, vizeletnek, 's kigőzölgésnek rendetlen elválasztása történik, 's így az egész helyre-potlának — *Reproductio* — nevedése a' tökéletességtől távozik: eddig jutván el a' kőszvény a' természet igyekezete, rendes állapotját a' testnek helyre állítani akarván,

a' köszvényes lázat szüli, 's ez által elegendő hathatóság — *energia* — mellyet, izgyuladások mint bírálók jelennek meg.

Kimenetele.

Legritkább esetekben történik-meg, hogy a' természet igyekezete elegendő légyen a' test' rendes állapotját helyre állítani, a' bírálók — *crises* — tökéletlenek, és így majd előbb, majd utóbb ismét vissza térend az alkalmatlan vendég; némellykor ugyan valamennyire kémélőleg tér vissza, főkép? a' rendes köszvény' fájdalmas támadása — *insultus* — évenként egyszer; ekkor dühösködik ugyan két, majd hat hetekig; elvégezvén pedig dühösségét újonnan vidór 's serény életet, sőt késő aggságot érnek. Bizonyoságot ír erről *Sydenham*, kinek is módja vala öntestében tapasztalásokat tenni ez alkalmatlan nyavalával. — Vajha minden köszvényesek illy szerencse szülötti lehetnének, de a' nyavalyja napról napra sebes léptekkel nevedik, gyakrabban vissza tér, 's szüntelen tartó lészen, ekkor kiálthatatlan fájdalommal kínoza a' testet, annak elvajultságát okozza. — Az életmíves részek munkálkodásai foghatólag rendetlenebbek lesznek; innen a' test' táplálása megcsökken, 's az egész testnek senyvbeli állapotja hozatik elő, ennél fogva a' beteg kiszárad, sarvasztó hideg' vagy vízkorságba esik, és így lassú csendes halál váltja-föl nyugtalan éltét. Sokszor, kivált az idült rendetlen, sőt a' rendes köszvénynél is, az egyenlítés és táplálás rendetlenek', leggyakortább a' fájdalmas ízesülések rendkívül fölpuffadoak; gyakran a' szálogók', majd az inakban, a' csont hártyákban nevednek, kisebb, majd nagyobb kemény csomozatok, mellyek elein föloldozhatók, később csont állományú keménységet nyernek, ezen köszvény csomozatok állanak villósavas mészből — *phosphas calcis* — és húgysavas szikagból — *Uras Sodae*. — Illy köszvényes öszvetételek legkisebb jegecsek formájába találtatnak a' köz takarokon, 's letéetnek az izmokban, véredényekben, — vérerek', üterek' 's más részekben; úgy találtatnak olykor a' gyomorban, a' belekhártyáiban, tüdőkben

sőt nem ritkán az agyban is; tovább illy rendetlen elválasztások találtnak a' kül érzékekben; szemfülben, 's ezekben gyakran különféle rendetlenséget okoznak; mint a' szemben szürke hájogot 's a' t, nehéz hallást a' fülben. rendetlené tézi a' vér keringést 's több ideges nyavalyákat szül, az agynak megtámodásából ered az emlékező tehetség' csontkulása, bús komolyság, esztelenség. Továbbá mivel a' helyre potlás főkép' a' csontrendszerben rendetlen, gyakran történik azoknak gyuladása, genyedése, még végre csontszú 's innen az úgy nevezett köszvényes fekélyek származnak, történnek gyakran szoros öszvenővések némelly részek közt, mellyek természeti állapotjokban mozoghatókká vannak rendelve, ennek oka az iznedvnek — *Synovia* — sűrűsödése. — Legnagyobb veszedelmek követik a' vissza verődött köszvényt, ez által elő hozatik gyakran az agyhártyáinak gyuladása, melly csakély idő alatt halállal végződik; de más ugymint gyomor, bél, szívbürok 's légső gyuladások is; — olykor makacs hányások hányganejlások. Mind ezen veszedelmeket több ízben az okos orvos elháríthatja — Régi vélekedés szerint a' köszvény orvosolhatatlansága bizonyos, ha reá a' hajlandóság fölöttébb nagy, ha örökségi ha huzamos időkig tartó, 's ártalmas befolyások korosabb embereknel szülték, ha több esztendőkig sanyargatta az embert úgy annyira, hogy már házi barátá lett 's megrögzött, ha a' beteg magát el nem rejtheti azon ártalmas befolyásoknak. — De ha nem rögzött, annál fogva új minden születési hajlandóság mellett is, eszes gyógy móddal meggyőzhető; fájdalmas 's szánakozó sorsa azon embernek, ki tökéletes fészket engedvén testében o' nyavalyának éltét, hogy szenvedő 's tűrhető légyen, nem menthelyük, csak könnyebbíthetjük.

Különbségek.

Midőn valamely betegségnek orvoslásához fogunk, szükséges annak tökéletes megösmerése, hogy elhatározassuk: valljon ez, vagy más nyavalya, 's valjon igaz, vagy csak állköszvény? annál nehezebb pedig tökéletes megösmerése valamely nyavalyának, minél

több hasonlatossága van másokhoz: ilyen a' köszvény is. Hogy tehát ennek gyógyításában szerencsés előmenetellel élhessünk, szükségesnek találtam azon hasonlatosságokat, 's különbségeket elő adni, mellyek tiszta fényben terjesztik előnkbe képét a' köszvénynek, 's így tökéletes magösmerése után szabadon, nagyobb 's bátrabb lehet jórendelésünk kimeneteléről, minden betegségnek. —

Különbségek a' buja-senyv, és köszvényes fájdalmak közt. A' bujasenyv fájdalmak kifejlődését mindenkor megelőzik helybeli — *topici* — buja betegségek, ugymint: buja-fekélyek, a' bujaméreg fölszívásából eredet bujamirigy daganatok, legritkább esetekben csak ondofolyás; de még ezen helybeli bajok után sem következnek mindenkor a' buja fájdalmak, hanem sokszor megelőzik azokat még egy vagy több fajai a' bujabetegség bőrkiütéseinek, 's ezekután fejlődik-ki a' torok bujagyuladása, melly könnyen 's hamar kelevényé lesz, 's kifelélesedik; ezekután következnek a' bujabetegségtől származott fájdalmak, mellyek különböznek a' köszvényes fájdalmaktól, mivel csak ritkán támadják meg az ízesüléseket, de gyakrabban a' többi állományát a' csontnak; ezek nappal szűnnek, 's elmúlnak, este pedig új erővel 's nagy dühösséggel térnek vissza, egész éjjenként sanyargatják a' beteget, miglen a' betegből ohajtott hajnal beköszönt, és ismét megszűnnek. —

A' Süly — scorbutus — 's köszvény-fájdalmak közötti különbségek. A' Süly fájdalmak kifejtődése előtt mindenkor nagy izombeli gyengeségek tapasztaltatnak; ezek után bizonyos süly elallassodás — *degeneratio scorbutica* — jelenik-meg, melly legelőbb tapasztalható a' fogak' inyeiben; ezek felpuffadnak, fájnak, 's fekete sokszor kellemetlen szagú vért bocsájtanak, a' többnyire dagat lábakon onszínűen vereslet foltok jelennek-meg, patécsok — *petechias* — vérfoltok — *echimomata* —; a' betegség nehezedeésével különféle vér folyások; megtörténik olykor, hogy a' kifolyó vér letevődik valamely ízesülésbe, 's ott összeállván kemény fájdalmas csomókat formál, úgy annyira hogy az egész beteg test tulajdonsága — *habitus* — olly bélyeges, hogy lehetetlenné legyen más betegségnek ösmerni.

Legnehezebb megkülönböztetése a' köszvénynek a' Csúztól - Rheuma —. Ennek következése az, hogy nagy tudósaink is, a' többek közül Frank J. P. is azon állításokban tévedtek el, hogy tanítanak a' csúzt. a' köszvénytől nem különbözni, sőt ugyan egy nyavalyának vallanak, melly tanítást el nem fogadhatyuk annál inkább, mert tapasztalásink ezekkel ellenkezőnek, 's ha figyelmezőnk ezen két egymástól különböző bajok, ugyan csak különböző kifejlődésre, okaira, jeleire, kimenetelére, 's orvoslására akaratumk ellen is bizonyítani kell azokat két különböző betegségeknek. — És pedig kifejlődésekre nézve, legritkábban tapasztaljuk a' köszvényt fiatal, leggyakrabban férfiu 's élemedettebb korban; ellenben a' csúz mint gyermekeket, mint öregeket egyenlően nyomorgat. — Továbbá a' köszvényes hajlandósági alkotás, olykor annyira megörökölt, hogy bár mikép' oltalmazza is magát valaki a' meghúléstól, még is előbb, vagy utóbb kihánya fejt. A' csúz pedig elkerülhető, ha a' meghútés elkerültetik, mivel egy legfőbb élesztő oka a' meghülés; jól lehet ezen ok a' köszvényt is előhozhatja, mindazonáltal egyetlen egy gerjesztő-okának nem valhatjuk. — A' köszvény soha sem fejlődik ki hirtelen; sőt előbb több változások tapasztaltatnak, az egészségre nézve, különösen az emésztés' és tápkészítésre szolgáló életmívek' munkálkodásának viszontagsági. A' csúz pedig olykor legtükeletesebb egészség mellett is, a' meghülés után hirtelen meglepi az embert. — A' kifejlődött csúz eszes gyógmód által többnyire orvosolható, 's olykor olly szerencsével, hogy többé vissza térne, ellenben a' köszvény olly makacs, hogy olykor a' legalkalmaztatóbb orvoslásnak is ellent áll, 's ha meggyózetik is könnyen vissza tér. Ezekből kitetszik e' két nyavalyákat ellenkezőknek lenni; megtörténhetik pedig hogy a' köszvényes beteg ugyan akkor a' csúztól is sanyargattasson, ekkor a' betegség zavart lézen 's annál alkalmatlanabb, így megtörténik olykor a' köszvényt öszve zavarodni hideggel, helybeli gyuladásokkal, bőrküteggel, senyvekkel ideges bajokkal 's a' t. többeket ezen különbségekről, 's zavarodásokról lehet találni — Ludwig Advers. II. —

Orvoslás.

Minden részszerinti különös esetekben igyekezetünk legyen, a' fellebb említett zavarodásokat kitapogatni, 's az előkelőbb nyavalyjának orvoslását elintézni. Ha pedig csak egyes, annál fogva nem kevert a' köszvény más orvoslást kíván támadása idején, mást ismét azon kívül. A' köszvény támadás, mint Sydenham tanítja, hasonló a' félbe hagyó láz' súlyához — *paroxismus* — melly természet igyekezete által nemzet, a' test rendes állapotját helyre állítani; azért is az illy támadás alatt, orvoslásunkat úgy módosítsuk, hogy az élet hathatósága önhasznú munkálkodásába mérsékelve támogattasson; azért minden befolyások, mellyek gyengítenének, izgatnának, vagy a' szükséges kiürítéseket gátolnák, gondosan elkerültsenek. A' beteg mérsékelt meleg mérsékletbe légyen, mivel a' nagy hévség mint ösztön ártalmas, úgy a' nagyobb hűség is, a' kigőzölgést vissza tartja; azért legczélerányosabb még a' köszvényes láz tart a' beteg' mérsékelt meleg ágyba fekvése, mivel már az ízfájdalmak is kéntelenítik a' beteget, de nem kevesen vannak olly nyugtalanok, hogy még fekvő ágyokban is elkövetik a' meghűtést, ennek elkerülésére megintjük mint a' beteget, mint a' körüllevőket; a' test nyugalma 's mérsékelt meleg mellett szükséges a' lélek' csendessége könnyíteni a' támadást. Az ilyen betegek a' máj rendszer rendetlensége miatt hajlandók a' méregre, mérgeződven pedig önállapotjokat, 's nyavalyájokat nehezítik; azért figyelmessé tesszük betegünket, és körüllevőit, hogy minden szemrehányásokat, 's minden olyan tárgyakat elkerüljenek 's kerültsenek, mellyek tapasztalások után méregre indítanak betegjeiket. Az étel és italban a' lóbellenes módot kövessük; jobbára az ilyen betegek ételutálattal kínoztatnak, 's az ilyeneknek könnyű étrendszer szabásokat adni; de vannak sok olyanok, kik minden ét-kivány nélkül, csak szokásból sok féléket össze esznek, mások ezt cselekszik magokat erősítés végett. Már pedig ezen nyavalya alatt az emésztésre szolgáló életművek rendetlenségeit említettük; ennél fogva ezek az étkek által izgattatnak, 's még nehezebbé teszik szenvedéseket; azért az illy betegnek csak könnyű, vékony étkek enged-

hetők: Sydenhám egyebet sem engedett vékony árpa-levesnél; azonban gyenge húsból készült kocsonyás leves, riskásás, gyenge tészta édes, és kevesebb savanyú kerti gyümölcsök, édes főzelékek 's gyökerek, tej. Míglen a' köszvényes láz tart, keményen eltiltandók, főképen minden kemény, kövér, fűszerezett ételek, közönségesen pedig minden hús. Itálul ajánljuk a' vizet, mint leghasznosabb' 's ártatlanabbat; vagy kik egyebet kívánnak, enyhítő árpa, zab, vagy ziliz főzeteket, málna forrázatot, édes mandola, úgy más össze tört magokból készült vékony fejet, vagy más gyenge növény főzeteket. — Figyelmeznünk kell ezen támadás alatt, hogy a' bőrön, vizeletre szolgáló életmiveken, 's vég bélen keresztül rendesen történjenek a' kiürítések, mivel ezeknek fentartása nehezíti a' betegséget; erre pedig semmi különös orvosságok nem kívántatnak; közönséges víz, vagy enyhítő főzetek elégségesek; midőn mérsékelt a' láz, ha talán székrekedés volna jelen, akkor czukros víz, vagy főt szilvák, külsőképen a' fájdalmas részekre száraz meleg ruhák fölrakása; a' láz szünetével ajánljuk a' betegnek a' felkelést, és míglen fájdalmi engednék, mérsékelt mozgást a' szabadban, ezek által a' kiürítések előmozdíthatnak, úgy a' köszvényes gyuladás is feloldoztatik; 's így a' rendes köszvény támadása alatt majd minden orvosságok szükségtelenek; csak rendes élettartás, melly közönségesen lóbellenes légyen, azon megjegyzéssel, hogy figyelmezzünk a' börgőzölgésre; olykor ezen életrendtartás mellett valami orvosságot is rendelünk, ne annak hiányával valami ártalmasokhoz folyamodjon betegünk; ilyenek a' bodza, 's hársfavirág főzet, a' finyásabb betegeknek bodza, vagy hársfavirág párolt vizeit valamelly szörpvel; külsőképen gyöngéden melegített 's megfüstölt ruhákat, posztókat tesszünk a' fájás részekre, az illy füstölésre használjuk a' Benzoi Storaksz, gyantár borostyánkő — *succinum* — 's elenni gyanták porait, fehér czukorral vegyítve; olykor boroka bogycok — *baccae juniperi* — füstjét használjuk; a' finyásabbaknak javasolják a' fájdalmas részeket nyúl vagy hattyú bőrrel befakarni; másoknak kender csepűvel. Ezen mód jobbjára minden rendes, sőt vándorló köszvényekben is elégséges, de nem mindenkor, és mindegyikben.

Egymisorvoslás.

A' köszvény támadás olykor veszedelmes jelen-
 ségekről késértetik, és ezért különös, egymisorvos-
 lást kíván; némellykor a' beteg' izmos bővérű egymis-
 alkotása, 's ártalmas behatóságok tulajdonsága, mel-
 lyet a' betegre hatnak, erős veszedelmes, kitünőleg
 gyulasztó bélegű köszvényes lázt indítanak, úgy an-
 nyira hogy tartani lehet nem csak az íz, sőt belső
 gyuladásoktól is, gyakran szív, gyomor, bél olykor
 agykér gyuladások gerjesztetnek, ilyenkor lóbellenes
 gyógy mód kívántatik, *Gulibert* minden köszvény tá-
 madásban az ér vágást ajánlja; *Broussais* ellenben na-
 dály feltételeket; vagynak egyes esetek hol az érvá-
 gás többször pedig helybeli vérelesztések hasznosab-
 bak, mindazonáltal nem minden köszvény ellen
 használhatók, már *Sydenhám* bizonyít olykor nagy
 veszteségeket okozni a' vér becsajjtásokkal, 's ön ma-
 gán is ártalmasoknak lenni tapasztalta; leg újabb ta-
 pasztalásink is tanítják őrizkedő ésszel használni ezen
 hathatós gyógyszert mert jól lehet a' nem szükséges
 vérürítés által a' gyuladás a' köszvényes részekből el-
 tűnik, de így a' visszaveretett köszvény hozatik elő,
 melly nem ritkán hirtelen halált okoz; ennek követ-
 kezésében többnyire csak szelíd 's jámborabb lóbellene-
 nes mód használtasson. Különböző orvosoktól, külön-
 böző, 's ellenkező gyógymódok említetnek, mellyeket
 ősmernünk szükséges, hol 's mikor használhatók, mi-
 kor nem *Scianini* a' köszvényes rész hideg párolásait,
 vagy hideg vízbe áztatásait ajánlja; *Barthes* hidegvíz
 italt ajánl. — Némelly egyes esetekben, hol kisebb
 mértékű gyuladás volt jelen, a' hideg víz kül' vagy
 belső alkalmaztatása ártatlan lehetett ugyan, sőt hasz-
 nálhatott talán; de legkevesebbé ajánlhatjuk még is,
 ne talán a' bírálásra szükséges kigőzölgés elnyoma-
 tasson, 's így visszaverődött köszvényt szüljön — Má-
 sok ellenben a' langyos víz italt ajánlják így *Cadet de*
Vaux nem csak az idült csúz ellen, sőt a' köszvény
 ellen is; ezen javoslat szerint: hogy minden $\frac{1}{4}$ órába
 12 lat langyos vizet igyon a' beteg, míg csak 48 illy
 vételeket elfogyaszt, mellyeket bő izzadás követ; ezen
 mód következésébe több bizonyságok vannak még az
 idült köszvény meg gyógyulásáról is, mellyek más

gyógyszereknek húzamosabb időig makacson ellent állottak. Mi ezen módot sem ajánlhatjuk; jól lehet nem tagadhatjuk többszöri hasznát; de vannak esetink, melyekben ezen mód a' legcsekélyebb állapotba helyheztetve beteginket, sőt többször hirtelen halált okozott, — Mások mint *Csalmens* minden köszvényes jelenségeket a' gyomor, 's belők meg terheléséből következett, azért is hánytatót vagy hashajtót ajánl. — *Musgrave* a' köszvényt mint epesár 's innend a' komolykorság következésit tekinti, állítja t. i. hogy az epesár meggyűlvén, megromlik, és ez szül valami köszvényes csípőséget, melly felszivatván vegyítésbe jön a' nedvekkel, 's szüli a' köszvényes lázt, utóbb különbözőféle részeire a' testnek letevődven kiálthatatlan fájdalmakat okoz; ezen okoknál fogva az orvoslásra nézve szükségesnek bizonyítja az epesár kiürítésit, mire is csikaró — *drasticus* — hashajtókat használja millyenek az *aloe*, *kolokintaugorka*, — *colocynthis* — *hünyor* — *helleborus* — 's a' t. Ezen gyógyszerek olykor ártatlanok, majd hasznosak voltak, de legtöbb esetekben ártalmasak, *Broussais* több tapasztalásokkal bizonyítja ártalmas fogantatját, mint a' hánytatónak, úgy a' hashajtóknak, főkép' ha a' köszvény támadás alatt adattak; jól lehet a' fájdalmak általok enyhítenek sőt meg is szűnnek, de legveszedelmesebb gyomor bél gyuladások is hozatnak elő. Mind ezen tapasztalások mellett sem tagadhatjuk meg némelykor a' hashajtók jó voltát, mivel a' leg tisztább tapasztalások tanítják, hogy nem ritkán 's nem kevés köszvényeseknél, kivált kik az étkek mennyiségébe kicsapongnak, a' támadás alatt voltaképen jelen lenni a' gyomor terhelést, melly által a' jelenségek nőnek, nagyobbodnak, elhárítván pedig ezen akadályt kisebbszene, 's szűnnek; ezen esetekben is csak ritkán akadunk a' hánytatók szükséges voltokra; többnyire elkerülhetők jobbára a' hashajtók szükségesek azok is csak lóbellensek; leginkább enyhítő magok főzete pitypang gyökér főzet — *decoctum taraxaci* — majd kénsavas hamag — *sulphas lixivae* — vagy szikag — *S. sodae* — majd szénsavas keserag por — *carbonas magnesia* — 2. köntingtől $\frac{1}{2}$ obonig — *uncia* — 24 órára, vagy kiknek ezekből készült keverék kedvetlen volna, *suidschützi* vagy *Pilnalli* víz italt egy két po-

hárral. Némelly betegeknel szükséges ezen hashajtásra jóslat módot több napokig folytatni sőt hetekig is, hogy nyilvános hasznát tápasztalhassuk, 's így legtöbb esetekben a' szelídebb 's ártatlanabb lóbellenes mód leg czélerányosabb.

Gyengeségbeli orvoslása.

Vannak esetek, hol a' felebb említett gyógymód, jól lehet a' leg czélerányosabb s' leg nagyobb figyelemmel gyakorlott, czélt vélünk nem értet, minden jelenségek nagyobbodnak, mivel a' beteg az élet hatóságához képest kisebb majd nagyobb mértékű gyengeségbe szenved, ekkor más gyogy mód, úgy más gyógyszerek is szükségesek, gyengébbeket elébe tévén a' háthatósabbaknak: gyakran bodza, hársfa, székfűvirág, fodormintafü forázatok, ezek hathatóságát éleszteni kívánván elegyítjük mindererlelet — *Sp. Mindereri* — Salétrom édeslelet — *Sp. nitri dulcis* — Hoffmann' ásvány enybitő nedvet, *Liq. anodynus mineralis Hoffmanni* — A' hol nagyobb mértékű gyengeség jelen meg, káfort kis mennyiségben, majd sósavas húgyag — *Sal ammoniacus* — készítményeit: olvasztott kozmaolajos szénsavas húgyagot — *Spiritus cornu cervi* — vagy kozmaolajos gyantársava, húgyagot — *Spiritus C. C. succinatus* — majd hodory festvényt — *Tra castorei*. — *Quarin* leginkább ajánlja a' kénkövirágot — *flores sulphuris loti* — porban, melly gyógyszer mint az izzadást mint a' székürítést hathatósan eszközli: a' por' munkálkodását elősegíti langyos székfű forrázat italával; ezen gyógymód hasznát egekig magasztalva. Mások leginkább dicsőítik a' Gajakfa ráspolyzatzból készült főzetet — *decoctam rascaræ ligni Guajaci* — annak gyantáját — *gummi resina guajaci* — festvényét, mellyből is reggel, és esteve 20 — 30, — 60, csepeket adunk.

Érzék'túlság orvoslása.

Sokszor a' beteg iszonyú fájdalomtól kínoztatik, mellyek a' legjobban elrendelt enyhítő lóbellenes or-

voslásnak is makacon ellent állanak, ekkor a' hódító szerekben találunk segedelemre, mellyek közül a' szelídebbeket választjuk előbbször, u. m. Beléndekfü — *Hyoscyamus* — csomorica — *cicuta* — kéksisakfü — *aconitum* — készítményeit. Ezekről elegendő segedelmet nem nyervén több hasznos tapasztalások után a' mákonyt — opium — választjuk; ezt Sydenham is felettebb ajánlja. Jól lehet ezen gyógyszerek hathatóságát nem tagadjuk; de tudván a' vele élést követő szék' s víz'-visszatartásokat, honnan az agyban vértodulások szármoznak, annak használásától őrizkedünk, ha csak isszonyú fájdalmak' vagy felettebb nagy hasfolyás, hányás, vagy hányganéjlás használására nem kéntelenítene. Ekkor látván, hogy a' jelenségek nem valami gyuladásnak jelenségei s szüleményei, felségesebb szere nem találhatunk, azon zavarodások megszüntetésére a' mákonynál: *Sydenham* Kanári borban 20 cseppeket, mi, jó magyar Tokajiban 3. — 6 cseppeket minden két órában, ha a' hányganéjlás jelenségei sürgetnének, minden fél órában még azok engednének, adunk. — *Ofterdinger* a' köszvényt tekinti, mint félbe hagyó állázat; azért is ajánlja ellene a' mákonyt, Peruihéj porrával váltva e' képen: estve midőn a' fájdalmak jelentődnének, minden $\frac{1}{2}$ rész órában fél — egy, — két szemer mákonyt, míglen a' fájdalmak enyhülnének, és a' beteg csendes álomba merülne; másnap adasson Peruihéjpor 3 köntingtől $\frac{1}{2}$ obonig 24 or-ra, melly vételek után elmaradni bizonyítja a' támadást. Hogy pedig az vissza ne térjen 2 — 3 hetekig estvénként egy szemer mákonyt, nappal közbe 3 könting Peruihéjport venni parancsol. — Ezen módot némelly esetekben hasznosnak tapasztaltuk ugyan, de többekben szélütés által hirtelen halált szült — *Rothergill* úr leginkább magasztalja a' mákonyt hánytató gyökérrel, mivel minden köszvényt mint elnyomatott kigőzölgés szülőtjét tekinti; azon esetekben hol a' mákony használható, ezen mód vagy hánytató-gyökérrel, majd hánytató borkóvel kapcsolva hasznos. — Legújabb időkben angol, francz, s német országokban dicsértetik mint titok, ezen nevezett alatt: *Eau medicale d' Hussou*, mellynek hasznát *Hufeland* úr is bizonyítja. adatik estve 30 — 60 cseppekig; sokaknál hányást, másoknál hasfolyást gerjeszt, leg-

többeknél hosszab bő izzadást, mellyet álm követ; ezen szer néhány napi újjított használása után a' köszvény támadástól mentek maradnak. — Az Angolok vélekedései után tartjuk a' felebb említett szer ezen vegyítésit. Spanyol bor, mákony — hünyor — és kőkörcsény magfestvényekkel, ezen utolsónak hasznát csak magányosan is tapasztaltuk 15 cseppeket adván egy kalán vízben, két — háromszor napjában. — Mindezen gyógyszerek választása leginkább a' betegség tünetenyei határozzák. —

Nem szükölködünk olly csüggedetlen természet vizsgálódókkal is, kik a' nyomorult emberiségen segíteni kívánván, kötelességeknak tartották fáradozni különféle külső köszvény ellenes gyógyszerek feltalálásában, mellyek közül emléteui elég légyen egy Párisban 1812 esztendőben feltalált köszvény ellenes vegyítést *Prudie* urtól, melly egy ideig mint titok használtatott, míglen a' Párisi egyetemből tapasztalás végett rendelt kiküldöttség mint foganatos szert egész világ előtt magasztalna, mi végett is *Napoleon* Moszka városából adott határozása méffett, a' feltalálótól megvotta. Állománya következő:

1. *V. Mekkai balzsamból**három köntinget*olvassz. lepárolt égett bor
félfontjában.

Jegyezd 1. szám.

1. *R. Balsami de Mecca**drachmas tres*

Solve in Spir. Vin. rectific.

℥ semis

S. Nro. 1.

2. *V. Szárcsa gyökérből*vörös peruihéjből
zsályafüvből*egyenlőleg ½ obont.*

keleti sáfrányból

két köntinget.

24 orákig áztasd 1 ℥

Borseszlangban, szürd-

le, keverd az 1 Számmal,

tedd üvegbe. Jegyezd:

*Köszvény ellenes festvény.*2. *R. Radicis sassaparillae**Corticis peruviani rubri**herbae Salviae**aa unciam Semis**Croci orientalis**drachmas duas*

Macerent. per 24. hor. in

Spir. Vini rectific. ℥ 1.

dein filtret. cum Nro. 1.

miscet. lagenae inponat.

Sig. Tra. antiarthritica.

Ezen kívül kívántató mésvíz, és lenmagliszt, a' köszvénytől megtámadott részre nézve, más más me-

nyiségben; a' len magliszt kevertessen hozzá adva a' mésvízből mind addig, míg borogatásra használható állományt nyer, ekkor terjesztessen ki ruha felett egy ujnyi vastagságra, melegítessen meg, így töltsen azon köszvény ellenes festvényből egy rész a' terület szélére; úgy a' millyen melegen a' beteg kialszhatja, tevődjön a' fájdalmas részre, borogatasson felül meleg ruhákkal 's hagyasson rajta 48 óráig. — A' millyen nagy hirrel vette eredetét ezen gyógyszer hasonlóan hanyatlot hire nem sokára; minden haszon nélkül több tapasztalások tétettek véle nálunk 's a' németeknél: nem tagadjuk talán a' láz nélküli idült czuzban haszon vehetőségét, de a' köszvényben mint *Sydenham* tanítja, minden szereknek külső használata fogamat nélkül való, a' mérséket melegen kívül. —

Gyökeres Orvoslása.

Annyira győzvény a' támadáson, hogy ez tökéletesen ki maradjon, sokan örömmel telnek el, — szabadnak vélvén magokat házi alkalmatlanságoktól, míglen szomorúan tapasztalják a' támadás győz tével, győzetlen maradt nyavallajokat; elmarad ugyan a' támadás, de leg kisebbé tökéletes az orvoslás, mivel a' megtérő egészséget, előbb majd később a' viszont látást köszönő köszvény felzavarja, ha csak gyökeres kiirtására nem törekszünk, a' mi ugyan ritkán történhető, de többször céltis értet. E' végre első javallatunkat vesszük az élet hathatóság mivoltától; ezt meg ösmérjük a' támadás, alatti jelenségek gyűjteményéből, 's a' még fen maradtakból; így ollykor a' beteg egymis alkotása, az ártalmas behatoságok természete, mellyeknek betegünk kitétetett mint egy idült valamenyire gyulasztó állapotha helybeztetik-őt, ekkor gyengébb lóbellenes gyógymód ugyan illyen élet rendtartással kívántatik huzamosabb ideig; — ezen gyógymódot sürgetik *Broussais* és *Kreissig*, kik minden köszvényt a' hajsza! edények idült gyuladásából következőnek, egyes esetekben ezen mód hasznát már régi tapasztalások bizonyítják, mellyek ugyan ezen módnak határon túl léptit kárhoztatják; *Sydenham* maszáról bizonyítja, hogy ezen lóbellenes hosszas használatától

lábköszvénye mérgesebb lett; *Browne* sok időig köszvényes fájdalmaktól kínoztatva, *Cullentul* javasolt oszlasztó 's lóbellenes módot használt több ideig, nyavalyja gyarapodásával, azért ezen orvoslást megunva, nagyobb mértékben állati étkek', 's szeszes italok' élésére adván magát egészsége helyre állott. Ez megtörténhetett, kivált ha gyengeség volt jelen, 's bizonyal sokszor a' köszvény támogatathatik leg inkább a' meggyengült emésztő 's tápkészítő életmivek által, jelen lévén pedig ezek gyengesége, a' gyomorban savanytere — *saburra acida* — készül, ezen esetekben szükségképen használtatnak a' hamag, 's szikag, mészvíz, szénsavas keseragpor, szappan. Némelly szerzők, mint *Ideler*, minden köszvényt a' villósav bőségétől a' vérben, 's ugyan annak a' vizeletben hiányától következtetnek; azért a' betegség orvoslására ajánlják a' hamag 's szikagot, mellyek ollyas esetekben, hol savanytere van jelen hasznosak, de leg több más esetekben fogatlanak. — Nagyobb szerencsével használtatnak a' keserű, úgy nevezett gyomorszerek, mellyenek a' kisezerjőfű, eleczkefű, áldott-csükküllőfű — *carduus benedictus* — tarnus gyökere — *Rad. gentianae* — keserfaráspolyzatja. *Ras. Lig. quassiae* —; nagyobb mértékű gyengeségben a' fűszerezsek, fűszerezkeserűek, mint a' kálmos gyökér — *rad. acori*, — naráncshéj jóillatú kásia fahéj, fahéj, bors, szerecsendió, leginkább hasznos a' gajak gyanta, kinahéj; sokszor tapasztalások után felettébb hasznosak a' vaskészítmények. Angol országban köz hírt nyert a' *Portlandi* vezér porra minden köszvényben, de különösen a' lábköszvényben, vegyítése ez:

Farkasalmagyökér porból	Pulv. rad. aristolochiae
Tarnics — — —	— — gentianae
Kisezerjőfű — —	Hbae centau minoris
Köszvényfű — —	— chamaepityos
<i>egyenlőleg m. akarsz.</i>	
	<i>aa q. vis.</i>

Ezen vegyített porból vett a' beteg reggelenként három hónapokig egy köntinget, következő 3 hónapokba 2 nehezéket, rájövő hat holdnapokban $\frac{1}{2}$ köntinget, *Cullen* bizonyítja, hogy ezen por esztendei használása után több köszvények meggyógyítottak;

sokkal többek pedig még a' köszvény kifejlődése előtt szelütés által elveszték; innen kitetszik; hogy erősítő gyógyszerekkel csak igen vigyázva kellesen élni, főkép a' gyulasztó alkotás jelenlétébe. Némely német tapasztalások magasztalják a' cziprus fenyő lepárolt olaját — *Ol. dest. sabinæ* — ezen hathatosan izgató szerből adnak 2 — 4 cseppeket napjában, kálmosgyökér forrázatban hasznos foganattal, a' gyengeséggel egybe kapcsolt köszvényben.

Mind ezen említett gyógymódok hathatóságát megessmérjük ugyan, de czélerányosak csak akkor lesznek, ha egyszer'smind figyelmezzünk a' természetes kiűritésekre is, főkép a' bőrgőzölgésre, szék 's vizelet letételekre, tudván azoknak visszatartásából eredni, vagy ha már eredett tápláltatni a' köszvényt. — A' fent akadott kigőzölgés a' hajlandóknál képes támadást gerjeszteni, azért mind azon szerek, melyek elősegítik a' bőrgőzölgést hasznosak lesznek a' köszvény orvoslásában, ilyenek a' kénkövirág, bodzavirág forrázat, melyeket *Gvarin* a' gyökeres orvoslásban igen hasznosnak talált, tovább készítményei a' dárdanyé, maga a' durva dárdany is — *antimonium crudum* — törött véte'be a' hánytatóborkő, ásványkermes, gajak, nagyobb foganatját tapasztaljuk a' bőr rendes munkálkodására a' meleg 's természetes fürdőknek. — Alig vannak mai időkben olly fürdők, melyek' hasznárúl a' köszvényben számtalan bizonyságok ne lennének, 's bizonyal már maga a' közönséges meleg víz is hasznos, annál inkább a' fürdők, főkép a' kénköves, sós, 's hamagosak, ilyenek magyar országba a' *Budai*, *Nagyvárad*i, *Harkányi*, *Trencsényi*, *Parádi* leginkább magasztaltatnak ma a' *Pöstyényi* fürdők, melynek erejét még az idült köszvényben is sok orvosi tapasztalások bizonyítják, Posega Vármegeében *Daruváriak*, német országban a' *Bádéniek*, csehországban *Töplicz*i, nassavi kerületben *Visbadiak* 's a' t — Ezen természetes fürdők; ital, 's fürdő gyanánt is használtatnak, így mint a' kigőzölgést, úgy a' vizeletet is elősegítik. Kik utazásokat nem tehetnek ezen fürdökhöz, azoknak mesterséges házi fürdőket javasolunk: kénkömájbul, 2 — 4 — 6 latot; hol pedig nagyobb gyengeség volna jelen erősítő fürdőket készítünk timsóval vagy vasgolyóbisokkal; némely

betegeknek a' kénköves fürdők után hasznosak az erősítő, mint a' *Vichnyei*; máskor savakból készítünk. *Göden* az árpaszaladózetből készült fürdőket minden köszvényben magasztatja, mellynek foganatját a' gyenge sovány alkotásúaknál több ízben tapasztaltuk, sokszor midőn más fürdők minden foganat nélkül használtattak; mint egy megmentőre találunk a' hangyás fürdőkben: készítetik ez: az egész hangyás fészket egy ruhából készült tömlőbe kötve, a' kádba leforrázni, midőn langyos lenne a' víz, fürdőül használni, a' környülállásokhoz képest szükségesek 30 — 60 sőt 100 illyes fürdők is; közönségesen napjába egyszer fürdeni elég; ritkák kik a' kettőt kiálják, fürdés után a' beteg lefeküdjön, ekkor száraz posztó, vagy gyenge kefével a' bőr dörgölése foganatosabbá teszi a' fürdőt, ha talán a' test valamely része megmerevedne, ekkor a' fürdők után használunk olaj, zsír, irósvaj bedörgöléseket, gyengeség jelenlétével szeszesszerekkel való dörgöléseket. Megtörténik olykor, hogy már a' fürdők elégségesek gyökeres kiirtására a' köszvénynek; de nem mindenkor: olykor a' fürdők a' szék letételt elő nem segítik, nem oszlasztják a' rekedéseket, mellyeket a' köszvény szült, mellyek által vizelet rekedés hozatik elő, ilyen esetekben osztató, has, 's vizelethajtókat adunk; igen hasznosak a' frissfüvek' gyökerének kifacsart leve, illy hasznú a' pitypangfű, füstike, turbolya. Midőn friss füveink nincsenek, használjuk azoknak vonatjait; hasznosak a' hűgyak, rheum, aloe, mind ezen gyógyszereket a' környülállásokhoz alkalmaztatva választjuk, 's huzamosabban tapasztalt foganatjából ösmérjük meg a' legalkalmasabban megfelelőt várakozásunknak. Nagy hirt nyertek ezen bajban a' szikagos savanyú vizek, mellyek a' vizeletet hajtják, a' szék letételt könnyítik, a' rekedéseket feloldozzák, ilyenek a' *Seltéri*, *Marienbádi*, *Bilini*, a' *Károlinai* meleg fürdők vize, a' *Roicsi*; tapasztalások tanítják a' mi vizeinket sem lenni alábbvalóknak a' külföldieknél: ilyenek a' *Füredi*, *Ránki*, *Szalatnyai*, *Parádi*, 's így kevesebb vagy számosabb gyógyszerek által eltávoztathatók minden köszvényt tápláló és feltartó okok. — A' többször megrekedett szék feloldozására leghasználhatóbb a' *Pilnávi*, vagy *Saidschitzi* víz.

Bár melly gyógyszereket használjunk is, a' köszvényt meg nem orvosoljuk, ha csak betegünk minden okokat el nem kerül, és szükséges életrendtartást nem követ: még pedig első figyelme legyen a' bőr munkálkodására, melly szükségképen rendes légyen, azért a' meghűtést kerülje, 's mindjárt az ősz kezdetén testét gyapjúból készült ruhákkal fedje, ezt nyár kezdeteig viselje, nyáron mérsékelje öltözetét a' külső mérséklethez ilyenkép nyári esteken, reggeleken, más öltözet lesz szükséges, más köznappal. Figyelmezen tovább az ételre 's italra; gyomrát meg ne terhelje, rossz, vagy sok étel, úgy itallal is, minden kemény, kövér, sós, füstölt, fűszerezett étkeket, úgy a' szeszes italokat kerülje, könnyű ételekkel, nem magános növényi, de ezek' állattal vegyítve éljen. Vannak esetek köszvények gyógyulásáról csak tej élése után; de ezen magános ételt kevesen szenvedhetik hosszas időig. Italul szolgáljon a' víz, melly legcélelányosabb, de minden szeszes italokat sem tagadjunk meg, ha kívánnának, csak mértékletesen. Sydenham, 's legújabbban az angolok bizonyítják, hogy a' jó ser nem ártalmas; öntapasztalásuak tanítja a' bort is ártatlannak lenni: csak jó légyen 's mérsékelve ivodjon, vannak ugyan olly alkotásuak is, kik a' bor után ismét több alkalmatlanságot szenvednek hasüregeikben: ilyenek főkép a' gyulasztó mérsékletűek — Figyelmezzüek tovább a' test mozgásaira, mellyek ha szerfelettiék ártalmasak, mérsékelve pedig szükségesek; mint a' sétálás, kocszás, lovaglás igen hasznosak mesterség mivészi módon apróbb, nem fárasztó munkák, kertifoglalatosságok; legveszedelmesebb a' köszvényesekre a' henye élet, nyugalom szükséges, úgy álom is melly 6 — legfellebb 7 — óranyi légyen, mivel a' huzamosabb álom a' hasbeli nedv' 's vérbővségét elősegíti, ennek elkerülésére ne feküdjének meleg tollas ágyakban, de keményebben. A' test mozgása után kívántató a' lélek mozgása is elmélkedés, mellyek ismét mérsékelték légyenek, mert minden indulatok, főkép boszonkodás, méreg képesek szegény állapotban helyheztetni a' beteget; ide tartoznak még mind azon okok, mellyek a' testet bár mi módon is erőtlénítik, felettébb való kiürítések,

főkép a' magvesztés, miután számtalanszor a' legveszedelmesebb támadások következnek.

Végre különös figyelmet kíván a' vissza verődött köszvény orvoslása, midőn t. i. a' köszvényes gyuladás a' külrészekről hirtelen eltűnik, eltűnése szül legélesebb, legveszedelmesebb, majd ideges, majd valamelly idült nyavalját. Az illy esetekben szükség az újjonnan szült nyavaljának természetét és a' koborlásnak okait ki tapogatni, a' hol éles gyuladás hozatott elé, ott a' leg szorosabb lobellenes módot elkerülhetetlen szükséges használni: olykor általános vérelesztés, de mind ezek mellet szükség azon felebb említett tanátsokra emlékezni, mellyekre Sydenham és a' leg újjabb természet vizsgálókis emlékeztetnek, u. m. sokszor a' bőséges vérelesztést veszedelmes 's halálos következtések váltották fel, mivel iszonyú jelenségek okoztattak a' vissza verődött köszvénytől: olykor ideges betegség, ekkor ösztönöző gyógyszerek mint bodza, hársfavirág, citromfű forrázatok, máskor erősebb szerek kívántatnak mint, szarvasszarulél, — *Sp. C. C.* gajak festvény, kénégeny — *aether vitrioli* — főkép pedig mákonyt használunk: Sydenham 20. cseppet különös jóborban, miglen a' jelenségek szűnnének mi a' mákony egyszerű festvényéből 4 — 6 cseppet egykálán Tokai borban minden $\frac{1}{2}$ rész órában adunk, együtt azon résznek, hol a' köszvényes gyuladás volt izgatása szükséges, dörögölés, langyos fürösztés, reszelt torma, erősebb retteg, öszve zúzott hagyma által, ezekhez só, borsó, paprikát keverünk, majd repczelisztet, körösbogárfestvényét, majd annak tapasszát alkalmaztatunk a' fájós részre; ha idült a' baj, akkor dárdanyosír' vagy tapaszt, majd kutacsok — *fonticuli* — szörzet — *setaceum* — majd lángkúp — *moxa* — használatnak foganattal. —

Eképen a' szükséges életrendtartás, 's minden körülállásokhoz mért eszes orvoslás mellett szerencsésen betegünk', 's körüllevői örömökre kiirtjuk törzsökéből azon alkalmatlan házi barátot a' köszvényt, mellynek már sokan áldozati lettek, nem figyelmeztvén a' felebb megirtakra.!! A' melly pedig orvosolhatatlan az örökségül nyert test alkotás 's gyökerezése végett, leginább szelídül, 's enyhithetjük. —

T h e s e s .

1. Medicinae Scientia difficillima quidem, sed et amoenissima.

2. Dolores arthritici, rheumatici, et syphilitici non semper ab invicem distingui possunt.

3. Arthritis a Rheumatismo multiplici respectu differt.

4. Arthritis, Haemorrhoids et Lithiasis eiusdem morbi sunt formae diversae.

5. Nullum remedium antiarthriticum, aut omnia sunt antiarthritica.

6. Psychicae functiones longe altioris sunt indaginis, ac animales.

7. Certum signum graviditatis gemellorum nullum datur.

8. Mater sana ubera infanti praebendo nec pulchritudinis, nec sanitatis quidquam amittit.

9. Crudelis mater propriae proli ubera denegans suae, et infantis sanitati male consulit.

10. Dubito, an sint morbi insanabiles.

11. Mors physico ex obtutu. est generatio nova.

12. Non datur vera inter mortua, et viva corpora oppositio, nec ullus datur inter ea limes.

13. Mors non est opposita vitae, sed nativitati.

14. Mors vera in natura non datur.
